

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE TEACHER'S DIGITAL COMPETENCE IN THE CONDITIONS OF CONTINUING EDUCATION

У статті обґрунтовано педагогічні умови формування цифрової компетентності вчителя в умовах неперервної освіти: забезпечення мотивації вчителя до розвитку цифрової компетентності; наступність у системі цифрового саморозвитку вчителя як взаємодія студентів та вчителів-практиків; розроблення моделей випереджуючої освіти формування цифрової компетентності вчителя. Виявлено, що забезпечення мотивації вчителя до розвитку цифрової компетентності передбачає наступність у системі цифрового саморозвитку вчителя як взаємодію студентів та вчителів-практиків; розроблення моделей випереджуючої освіти формування цифрової компетентності вчителя, а модель професійного цифрового розвитку вчителя в контексті формування його цифрової грамотності та компетентності має спиратися на принципи наступності, узгодженості та довготривалого впливу на результат навчання. Встановлено, що педагогічне знання спонукає використовувати інформаційно-комунікаційні технології в процесі педагогічної практики і допомагає вчителям підвищити свій професійний потенціал і ефективність діяльності. Показано, що мотивація учителів до цифрового навчання відіграє суттєву роль у їх професійній діяльності і потребує подальшого вивчення. Виявлено низку чинників, що впливають на професійний розвиток вчителів у сфері цифрових технологій, однак, будучи професіоналами, вчителі мають значний потенціал професійного розвитку. Доведено, що система цифрового саморозвитку вчителя дозволяє говорити про моделювання системи самоспостереження, регулювання, підтримки та стимулювання професійного зростання вчителя з чітким визначенням параметрів цифрового розвитку. Визначено базову концепцію системного підходу, яка полягає у формуванні системи цифрового розвитку вчителя, в основі якої лежить цільова установка на становлення і саморозвиток цифрової компетентності педагога і учнів. Визначено, що в організації цифрової підготовки вчителя забезпечуються умови, коли суб'єктивний вплив на педагога має розвиваючий характер і створює основу для самооцінки своєї цифрової діяльності, а потім – самоорганізації та професійного цифрового саморозвитку. Виділено особливості підготовки вчителя у системі неперервної освіти: складність, яка передбачає взаємодію різних підсистем між собою; відкритість – зв'язок з іншими системами (навчання у закладах вищої освіти, підвищення кваліфікації; динамічність, наступність, адаптованість до зовнішніх умов тощо).

Ключові слова: педагогічні умови, формування, цифрова компетентність, вчитель, неперервна освіта, система, мотивація, модель.

The article substantiates the pedagogical conditions for the formation of a teacher's digital competence in the conditions of continuous education: ensuring the teacher's motivation for the development of digital competence; continuity in the system of digital teacher self-development as an interaction between students and practicing teachers; development of anticipatory education models for the formation of the digital competence of the teacher. It was found that ensuring the teacher's motivation for the development of digital competence involves continuity in the system of digital self-development of the teacher as the interaction of students and practicing teachers; the development of models of anticipatory education for the formation of the digital competence of the teacher, and the model of the professional digital development of the teacher in the context of the formation of his digital literacy and competence should be based on the principles of continuity, consistency and long-term impact on the learning outcome. It has been established that pedagogical knowledge encourages the use of information and communication technologies in the process of pedagogical practice and helps teachers to increase their professional potential and effectiveness. It is shown that the motivation of teachers for digital learning plays a significant role in their professional activity and requires further study. A number of factors affecting the professional development of teachers in the field of digital technologies have been identified, however, as professionals, teachers have significant potential for professional development. It is proved that the system of digital self-development of the teacher allows to talk about the modeling of the system of self-observation, regulation, support and stimulation of professional growth of the teacher with a clear definition of the parameters of digital development. The basic concept of the system approach is determined, which consists in the formation of a system of digital development of the teacher, which is based on a target setting for the formation and self-development of the digital competence of the teacher and students. It was determined that the organization of digital teacher training provides conditions when the subjective influence on the teacher has a developing character and creates a basis for self-evaluation of one's digital activity, and then self-organization and professional digital self-development. The features of teacher training in the system of continuous education are highlighted: the complexity that involves the interaction of various subsystems with each other; openness – connection with other systems (education in institutions of higher education, advanced training; dynamism, continuity, adaptability to external conditions, etc.).

Key words: pedagogical conditions, formation, digital competence, teacher, continuous education, system, motivation, model.

УДК 378.046.4:371.13

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.2.19>

Ратушний В.Р.,
аспірант кафедри педагогіки
та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Педагогічне знання спонукає використовувати інформаційно-комунікаційні технології в процесі педагогічної практики, а також допомагає вчителям підвищити свій професійний потенціал і ефективність діяльності. А це, своєю чергою, оптимізує педагогічні рішення, коли виникає потреба використовувати цифрові інструменти в навчанні. Таким чином, мотивація учителів до цифрового навчання відіграє суттєву роль і потребує подальшого вивчення. Низка чинників впливає на професійний розвиток вчителів у сфері цифрових технологій: будучи професіоналами, вчителі мають значний потенціал професійного розвитку.

Концепція системного підходу дозволяє розглядати сутність цифрового саморозвитку вчителя як цілісний, взаємопов'язаний комплекс елементів, режим взаємодії між якими дозволяє отримати гарантований результат – сформовану цифрову компетентність вчителя.

Нині усе більше вчителів займаються самостійним навчанням за допомогою цифрових технологій. Для вирішення цієї проблеми потрібна оновлена модель для майбутньої стратегії формування у вчителів цифрових навичок та розвитку їхньої професійної цифрової компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науково-педагогічній літературі з даної проблематики розроблено концептуальні засади формування системи цифрової компетентності педагога [9], психологічні особливості впровадження та використання цифрових технологій в освітніх процесах [5], шляхи формування вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя [8], вимоги до цифрової компетентності сучасного вчителя нової української школи [10] та ін.

Автори М. Лещенко та Л. Тимчук вважають, «для українського освітнього простору на сучасному етапі залишається актуальною проблема розвитку медіа грамотності й ІК-компетентності вчителів і учнів. Якщо говорити про магістральні напрями розвитку медіа освіти, то необхідно окреслити такі особливо значущі сфери: уведення до змісту неперервної професійної освіти вчителів медіа-педагогіки як навчальної дисципліни, збагативши її контент надбаннями педагогів світового науково-педагогічного простору; реалізація у навчальному процесі стратегій протистояння культу насильства й жорстокості, надмірної сексуалізації, що нав'язуються сучасними мас-медіа, застосування стратегій розвитку критичного мислення, виховання сумнівів, пошуку множинних розв'язань проблеми, розвитку естетичного плюралізму, творчості й образотворення в інформаційному просторі тощо» [4, с. 26].

О. Чабан наголошує, що «цифрові технології активно впроваджуються в освітній процес, розширюючи його можливості. Однак, цифрова освіта цілковито не зможе замінити традиційну систему. Її основна функція полягає в доповненні, підсиленні мотивації, поглибленні знань, розширенні можливості використання індивідуального підходу. активізує пізнавальну діяльність студентів, дає змогу підвищити інтенсивність та ефективність мовної освіти» [11, с. 110].

Нині розроблено педагогічну концепцію. організації неперервності освіти майбутніх фахівців [3], формування системи неперервної екологічної підготовки в контексті інтегративних тенденцій [6] та ін.

Як зазначає О. Гулай, неперервна професійна освіта «це систематична, цілеспрямована діяльність з набуття і удосконалення знань, умінь та навичок як в будь-яких видах загальних і спеціальних навчальних закладів, так і шляхом самоосвіти. Системність неперервної професійної освіти, що побудована на ступеневій основі, дає можливість гнучко й оперативно реагувати на зміну потреб суспільства, соціальних груп і окремих особистостей. У такій системі очевидний пріоритет вищої школи, яка фактично визначає цілі та зміст діяльності всіх інших ланок» [2, с. 8].

На думку С. Сисоєвої «педагогічні технології у неперервній професійній освіті повинні забезпечувати особистісний і професійний розвиток і саморозвиток особистості, її професійну і соціальну мобільність, конкурентоспроможність на ринку праці, адаптаційну гнучкість» [7, с. 15].

О. Галус акцентує «необхідність у постійному поновленні фахових знань, умінь і навичок сучасного педагога, неперервності його професійної освіти. Неперервність навчання повинна полягати в тому, щоб дати можливість людині осмислювати на кожному етапі своєї життєдіяльності власний професійний досвід у загальному контексті реальної соціокультурної ситуації» [1, с. 9]. Водночас, питання розвитку цифрової компетентності вчителя в умовах неперервної освіти не було предметом спеціального дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування педагогічних умов формування цифрової компетентності вчителя в умовах неперервної освіти

Виклад основного матеріалу. Нами обґрунтовано педагогічні умови формування цифрової компетентності вчителя в умовах неперервної освіти: забезпечення мотивації вчителя до розвитку цифрової компетентності; наступність у системі цифрового саморозвитку вчителя як взаємодія студентів та вчителів-практиків; розроблення моделей випереджуючої освіти формування цифрової компетентності вчителя. Розглянемо кожну з цих умов детальніше.

1. Забезпечення мотивації вчителя до розвитку цифрової компетентності

Ми виокремили три типи мотивації. По-перше, вчителі вмотивовані навчатися, коли є потреба виконати конкретні завдання, які вимагають використання цифрових навичок: тоді вчителі розвивають компетентність для освоєння нових навичок. Вчителі також готові розвивати свою професійну цифрову компетентність, коли це позитивно впливає на учнів, тобто існує професійний аспект розвитку, який базується на здатності полегшувати навчання учнів і вирішувати їх навчальні потреби. Наприклад, оцифрування щоденного досвіду та підготовка учнів до цифрових іспитів свідчать про мотивацію вчителів до опанування цифрових навичок. Окрім того, вчителі вмотивовані вчитися, щоб отримати знання для їх власних інтересів, що є предметом дослідження андрагогіки та навчання дорослих. Важливу роль відіграють керівники навчальних закладів щодо можливості і обмеження професійного цифрового розвитку учителів, і компетентні керівники завжди готові сприяти вчителям розвивати їх цифрову компетентність.

Загалом вчителі не вважають формальну модель навчання достатньо ефективною для розвитку своєї професійної цифрової компетентності, особливо в сучасному світі, де технологічний прогрес зумовлює швидке старіння матеріалу, що викладається на офіційних курсах. Часто формальне навчання зводиться до режиму передачі інформації з низьким ступенем ініціативності вчителя. Водночас, цифрова компетентність є багатогранною і складною, тому не вписується в рамки простої передачі відомостей, навіть корисних та важливих.

2. Наступність у системі цифрового саморозвитку вчителя як взаємодія студентів та вчителів-практиків

Сутність організації педагогічної взаємодії між студентами та педагогами-практиками в рамках системи цифрового саморозвитку вчителя розуміємо як комплекс заходів, спрямованих на функціонування системи, що проектується, організацію обміну педагогічним досвідом, професійне спілкування з актуальних проблем цифрової освіти, наповнення практико-орієнтованим змістом цифрової підготовки майбутніх вчителів, своєчасною консультацією та наданням методичної допомоги тощо. Саме ці заходи забезпечують допомогу та підтримку професійного саморозвитку вчителя. Об'єднання студентів старших курсів і практикуючих педагогів в одну систему ґрунтується на тому, що старшокурсники – педагоги-початківці підійшли у своїй навчальній діяльності до педагогічної практики в школі, підготовлені для прийняття педагогічного досвіду і вже наділені певним рівнем цифрових якостей, які є відправною точкою у вибудовуванні їх цифрової траєкторії саморозвитку.

На основі викладеного вище, можна говорити про те, що система цифрового саморозвитку вчителя дозволяє моделювання підсистем самоспостереження, регулювання, підтримки та стимулювання професійного зростання вчителя з чітким визначенням параметрів цифрового розвитку. Ми ґрунтуємось на концепції системного підходу, який є методологічною основою побудови системи. Ідея полягає у розробленні системи цифрового розвитку вчителя, в основі якої лежить цільова установка на становлення і саморозвиток цифрової компетентності педагога і учнів.

Специфіка таких систем полягає в тому, що вони мають нелінійний характер розвитку, імовірнісний результат і описуються поняттями синергетики (точки біфуркації, поле шляхів взаємодії, взаєморозвиток, самоорганізація, саморозвиток), будуючись на основі постійної та активної взаємодії з навколишнім середовищем. У рамках цього підходу можливе гармонійне поєднання та взаємозв'язок підсистем при цифровій підготовці педагога. Взаємозв'язок різних підсистем, їхній діалог та організований на їх основі вплив на складні системи дає позитивні результати.

При організації цифрової підготовки вчителя відбувається суб'єктивний вплив на педагога, що має розвиваючий характер і створює умови для самооцінки своєї цифрової діяльності, а потім – самоорганізації та професійного цифрового саморозвитку.

Ми виділяємо ще одну ознаку – наявність структури компонентів та перспективи розвитку зв'язків та відносин усередині системи. Виявляється ця ознака через організацію педагогічної взаємодії між студентами та вчителями-практиками та дозволяє встановлювати взаємний діалог, що розширює можливості цифрової освіти.

Наступна ознака полягає у інтегративному підході і свідчить про те, що компоненти системи, володіючи своїми властивостями та характеристиками, взаємодоповнюють один одного та можуть призвести до утворення абсолютно нового компонента з іншими властивостями.

Наступна характерна властивість – тісний зв'язок із зовнішнім середовищем та іншими системами, зумовлений необхідністю переходу на багаторівневу підготовку.

3. Розроблення моделей випереджуючої освіти формування цифрової компетентності вчителя

Сучасна наука надає освіті провідного значення у розвитку суспільства. Одним з трьох базових параметрів для індексу людського розвитку країн світу, що визначається експертами ООН, поряд з охороною здоров'я та матеріальним рівнем життя, прийнятий освітній рівень.

У зв'язку зі складною ситуацією розвитку освіти, зміною її ролі в суспільстві та у становленні особистості, педагогічна наука потребує прискореного розвитку. У зв'язку з цим пріоритетність на даному

етапі розвитку наукових педагогічних досліджень набувають дослідження, спрямовані насамперед на покращення практичного стану освіти. Вирішення завдань розвитку освіти як стратегічного напрямку політики держави безпосередньо пов'язується з розвитком науки та її зв'язку з освітою.

Проблема взаємозв'язку педагогічної науки та практики є дискусійною: точкою розбіжності у поглядах є позиція про їхню пріоритетність та значущість щодо один одного. Характер взаємозв'язку теорії та практики відрізняється на різних історичних етапах і визначається пріоритетами освітньої та наукової політики, знаходить відображення у різних моделях взаємозв'язку науки та практики.

До таких моделей можна віднести: *інноваційну*, характеризує поява принципово нового педагогічного досвіду у практиці (практика випереджає науку); *випереджуючу* – наукове дослідження, випереджаючи практику, носить прогностичний характер; *реформаторську*, спрямовану на приведення освіти у відповідність до реалій соціально-економічної ситуації та нагальних потреб суспільства; *системну*, що характеризує крайню точку напруги у розвитку освіти та науки (наука та практика, консолідуючись, спрямовують свої зусилля на системні зміни в освіті).

Будь-який підхід в описі моделей зв'язку науки і практики, визначення їх пріоритетності є досить умовним, оскільки наука і практика апріорі перебувають у діалектичній єдності за збереження їх відносної самостійності. Представлені моделі не охоплюють всього різноманіття зв'язків науки і практики, лише конкретизують уявлення про ці взаємозв'язки, насамперед у контексті випереджальної освітньої політики.

Усе це дозволяє виділити *особливості системи підготовки вчителя у системі неперервної освіти*: складність, яка передбачає взаємодію різних підсистем між собою; відкритість – зв'язок з іншими системами (навчання у ЗВО, підвищення кваліфікації; динамічність, наступність, адаптованість до зовнішніх умов тощо).

Висновки. Таким чином, педагогічні умови формування цифрової компетентності вчителя в умовах неперервної освіти полягають у такому: забезпечення мотивації вчителя до розвитку цифрової компетентності; наступність у системі цифрового саморозвитку вчителя як взаємодія студентів та вчителів-практиків; розроблення моделей випереджуючої освіти формування цифрової компетентності вчителя. Забезпечення мотивації вчителя до розвитку цифрової компетентності передбачає наступність у системі цифрового саморозвитку вчителя як взаємодію студентів та вчителів-практиків; розроблення моделей випереджуючої освіти формування цифрової компетентності вчителя, а модель професійного цифрового розвитку вчителя в контексті формування

його цифрової грамотності та компетентності має спиратися на принципи наступності, узгодженості та довготривалого впливу на результат навчання. Педагогічне знання спонукає використовувати інформаційно-комунікаційні і допомагає вчителям підвищити свій професійний потенціал діяльності. Система цифрового саморозвитку вчителя дозволяє говорити про моделювання самоспостереження, регулювання, підтримки та стимулювання професійного зростання вчителя з чітким визначенням параметрів цифрового розвитку. Базова концепція системного підходу полягає у формуванні системи цифрового розвитку вчителя, в основі якої лежить цільова установка на становлення і саморозвиток цифрової компетентності педагога і учнів. В організації цифрової підготовки вчителя забезпечуються умови, коли суб'єктивний вплив на педагога має розвиваючий характер і створює основу для самооцінки своєї цифрової діяльності, а потім – самоорганізації та професійного цифрового саморозвитку. Особливостями підготовки вчителя у системі неперервної освіти є складність, відкритість, динамічність, наступність, адаптованість до зовнішніх умов тощо.

До подальших напрямів дослідження відносимо розроблення концептуальних засад формування цифрової компетентності вчителя в умовах неперервної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Галус О. М. Педагогічне управління адаптацією майбутніх учителів у системі ступеневої освіти : автореф. дис. ... д. пед. наук : 13.00.06. Київ, 2009. 50 с.
2. Гулай О. Неперервна освіта – умова формування висококваліфікованого фахівця. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2010. Вип. 26. С. 3–10.
3. Калаур С. М. Педагогічна концепція організації неперервності освіти майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2015. Вип. 36. С. 71–74.
4. Лещенко М. П., Тимчук, Л. І.. Розвиток інформаційно-комунікаційних і медіа компетентностей учителів у міжнародному педагогічному просторі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. Вип. 38. С. 13–28.
5. Осадча Л. Психологічні особливості впровадження та використання цифрових технологій в освітніх процесах у вузі. *International Scientific Journal "Internauka"*. URL: https://www.inter-nauka.com/uploads/public/155147002634_22.pdf. (дата звернення: 10.01.2021)
6. Прусак В. Ф. Формування системи неперервної екологічної підготовки дизайнера в контексті інтегративних тенденцій. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2005. Вип. 747. С. 115–122.
7. Сисоева С. О. Творчий розвиток особистості в процесі неперервної професійної освіти *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Ч. 1. С. 7–18.

8. Снігур О.М. Формування вмінь використувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкової школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. Київ, 2007. 22 с.

9. Стечкєвич О. О. Концептуальні засади формування системи цифрової компетентності педагога. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 60. Т. 4. С. 176–181.

10. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: (Безпечне середовище для учнів та вчителів: виклики та прак-

тичні рішення) : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 3 березня 2022 р.) / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : Інститут цифровізації освіти НАПН України, 2022. 106 с.

11. Чабан О. Використання цифрових технологій в процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: 2021 (Подолання викликів у період карантину, спричиненого COVID-19): матеріали Всеукр.наук.-практ. семінару, 2 березня 2021. Київ: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2021. С. 108.